

Комунальний заклад вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради
Факультет спеціальної освіти та соціально-гуманітарних наук
Кафедра спеціальної освіти

КВАЛІФІКАЦІЙНА (МАГІСТЕРСЬКА) РОБОТА

Корекція засобами арт-терапії порушень фонематичного сприймання та фонетичного мовлення у дошкільників з фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення

Виконавець:

студентка групи СОМ-2(1)
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Сіпакова Алла Сергіївна

Керівник:

д.пед.н., професор, професор кафедри
спеціальної освіти
Дергач М. А.

Рецензент Партико Н.В.

Нормоконтроль Анастасія ШТЕПЕНКО

Запоріжжя
2024 р.

РЕФЕРАТ

Магістерська робота: 95 стор., 1 рис., 10 табл., 84 джерел, 5 додатків.

Об'єкт дослідження: фонетико-фонематичне недорозвинення мовлення дошкільників.

Мета роботи: на основі результатів теоретико-емпіричного вивчення особливостей дошкільників з фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення розробити та експериментально перевірити ефективність програми з корекційної фонематичного сприймання та вимови фонем засобами арт-терапії дошкільників із фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення.

Методи досліджень: теоретичний аналіз психолого-педагогічної та соціологічної літератури; спостереження, експеримент, методи математичної обробки даних.

Порушення фонематичного сприймання та фонетичної сторони мовлення погіршують мовленнєвий розвиток дитини, в подальшому може спровокувати виникненню вторинних порушень таких як: дисграфія та дислексія, зумовлювати появу психологічних проблем та порушень активної діяльності і поведінки дитини. На жаль, рівень дітей в Україні з даним порушенням стрімко зростає.

Вважаємо, що актуальним є вдосконалення вже наявних методів та принципів корекційної роботи з дошкільниками із фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення та розробка нових раціонально побудованих і дієвих методик з подолання порушень фонематичного сприймання та фонетичних розладів мовлення дошкільників.

ФОНЕТИКО-ФОНЕМАТИЧНИЙ НЕДОРОЗВИТОК МОВЛЕННЯ, ДІТИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ, АРТ-ТЕРАПІЯ, КОРЕКЦІЯ ФОНЕТИКО-ФОНЕМАТИЧНОГО НЕДОРОЗВИНЕННЯ МОВЛЕННЯ

ВСТУП

Проблемами порушень фонематичного сприймання та вимови фонем вчені займаються вже багато років. За цей час було досліджено та розкрито багато тем, статей, наукових досліджень та експериментів. І хоча спеціалісти які займаються з дітьми даного порушення знайшли способи лікування та корекції фонетико-фонематичного недорозвинення мовлення, ця проблема і досі залишається однією з найпоширеніших порушень у дітей дошкільного віку.

Згідно із Законом України «Про освіту», Державною національною програмою «Освіта», розроблено Базовий компонент дошкільної освіти, в якому визначено необхідний рівень знань дошкільників, що характеризується певним набором особових якостей, здібностей, теоретичних уявлень і практичних умінь дитини.

Група порушень звуковимови охоплює дислалію, ринологію, дизартрію та фонетико-фонематичне недорозвинення мовлення. За результатами діагностичних досліджень та опитувань фахівців освітньої, медичної та психологічної сфер доведено, що в Україні кількість народжуваних дітей з особливими освітніми потребами в тому числі і фонетико-фонематичне недорозвинення мовлення значно зростає та переважає кількість здорових, фізично зрілих дітей. Група порушень фонематичного сприймання охоплює фонетико-фонематичне недорозвинення мовлення, ЗНМ і заїкання. Серед них значну частину складають діти 5–6-ти річного віку з фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення. Порушення фонематичного сприймання негативно впливає на формування вимови.

Аналіз наукових робіт дав можливість з'ясувати, що порушення вимови фонем у дітей з фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення характеризується використанням дифузних звуків нестійкою артикуляцією, замінами та змішуванням за відносно сприятливого стану будови та функції

артикуляційного апарату. При цьому дитина не помічає своїх помилок, тому що не відрізняє звуки за звучанням. При вивченні логопедичної літератури з'ясували, що у дітей із фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення окрім порушення фонематичного сприймання відбувається порушення фонетичної сторони мовлення. А від фонетичної сторони мовлення залежить формування та подальший розвиток мовлення дитини. Своєчасне виявлення порушення фонетико-фонематичного недорозвинення мовлення дає змогу розробити більш точний план корекційної роботи, підібрати ефективні та результативні методики та засоби для корекцій порушень фонематичного сприймання та вимови фонем. Якщо своєчасно не займатися корекцією порушень фонематичного сприймання та фонетичної сторони мовлення у дорослому віці це буде зробити складніше. Порушення почне прогресувати та призведе до невиправних наслідків. Дитині в майбутньому буде важко соціалізуватися та побудувати своє життя. Адже у дитячому віці фонетико-фонематичне недорозвинення мовлення можна подолати при правильній розробці корекційної роботи. Також під час вивчення наукової літератури з досліджуваної теми нами було виявлено, що арт-терапія вже давно цікавить вчених з точки зору використання її в корекції розвитку дітей. Опитування спеціалістів, які працюють з дітьми із різними порушеннями показало, що дітям часто набридає щоденне промовляння складів, слів, називання малюнків. Тому з метою корекції та зацікавленості дітей у подоланні свого порушення, ми вирішили у програмі корекційної роботи використати засоби арт-терапії.

Отже, у зв'язку збільшенням дітей з фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення та проблемами корекційної роботи з подолання порушень фонематичного сприймання та вимови фонем у дошкільників, вважаємо обрану тему: «Корекція засобами арт-терапії порушень **фонематичного сприймання та фонетичного мовлення** у дошкільників з фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення».

Об'єкт дослідження – фонетико-фонематичне недорозвинення мовлення дошкільників.

Предмет дослідження – корекція фонематичного сприймання та вимови фонем дошкільників із фонетико-фонематичними розладами мовлення.

Мета дослідження: на основі результатів теоретико-емпіричного вивчення особливостей дошкільників з фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення розробити та експериментально перевірити ефективність програми з корекційної фонематичного сприймання та вимови фонем засобами арт-терапії дошкільників із фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення.

Завдання дослідження:

1. На основі теоретичного аналізу сучасних наукових досліджень в галузі логопедії визначити поняття «фонетико-фонематичне недорозвинення мовлення», охарактеризувати порушення розвитку фонематичного сприймання та фонетичного мовлення дошкільників з фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення.

2. Виявити сучасні підходи до корекції фонематичного сприймання та фонетичного мовлення дошкільників з фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення.

3. Виявити та проаналізувати особливості порушень фонематичного сприймання та фонетичних розладів мовлення дошкільників з фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення.

4. Розробити та експериментально перевірити ефективність корекційної програми засобами арт-терапії порушень фонематичного сприймання та фонетичних розладів мовлення дошкільників з фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення.

Методи досліджень:

Теоретичні: вивчення та аналіз літературних джерел, узагальнення та систематизація, порівняння.

Емпіричні: спостереження, експеримент, аналіз фонематичного сприймання та вимови фонем у дітей дошкільного віку з ФФНМ, корекційні методи.

Статистичні: кількісна та якісна обробка даних.

Методологічне підґрунтя дослідження:

– вчення щодо фонетико-фонематичного недорозвинення мовлення (Г. Гуцман, С. Маєвська, Г. Гуровець, Р. Белова-Давид, Р. Мартинова, Л. Мелєхова, О. Токарева, Л. Лопатіна, Є. Сизова, Т. Сорочинська, Н. Пахомова, О. Федосова та ін.);

– напрацювання щодо діагностики розвитку фонематичного сприймання у дітей з фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення (В. Тищенко, О. Гвоздєв, Н. Жукова, В. Тищенко, Т. Филічева, Л. Волкова, Н. Гаврилова, О. Дікушина, М. Жинкін, Г. Каше, Р. Лалаєва, А. Максакова, Н. Нікашина, Ю. Рібцун, М. Савченко, В. Селіверстов, Л. Спірова, В. Тищенко, М. Хватцев, М. Швачкін та ін.)

Магістерської робот складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

ВИСНОВКИ

Проведене теоретичне і емпіричне дослідження, аналіз отриманих даних щодо корекції порушень фонематичного сприймання та фонетичного мовлення у дошкільників з фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення засобами арт-терапії дозволив зробити наступні висновки.

1. Фонетико-фонематичне недорозвинення мовлення – це порушення процесів формування звуко-вимовної системи рідної мови у дітей із різними мовленнєвими розладами, яке виникає внаслідок дефектів сприймання та вимови фонем. Причини, які впливають на дане порушення можуть бути біологічними та соціально-біологічними. Мовлення таких дітей характеризується не диференційованістю вимови звуків, їх зміною на більш прості артикуляції, які під час вимовляння не викликають труднощів. В різних словах відмічається нестійкі вживання цілої низки звуків, їх пропуски. Дитина може спотворювати вимову звуків і тоді їх звучання не відповідає прийнятним орфоепічним нормам. Відмічається порушення фонематичного слуху, який є важливим елементом формування правильного мовлення.

Було виявлено, що у дітей із фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення порушується звуко-складова структура слова. Мовлення таких дітей характеризується не чіткістю, змазаністю, маловиразністю, відмічаються порушення у ритміко-інтонаційному оформленні зв'язних висловлювань; затримується формування словника та граматичної будови мовлення. Таке порушення має кілька ступенів: легкий ступень, середній та тяжкий.

Було з'ясовано, що порушення фонематичного сприймання порушує звуковимовну сторону мовлення, паралельно відбувається гальмування та ускладнення формування навичок звукового аналізу, без яких не можливе оволодіння грамотою та письмом; незакінчений процес формування звуків при фонематичному недорозвиненню відрізняється тонким артикуляційним

чи акустичним ознаками. Найчастіше у дітей помічають порушення свистячих та шиплячих звуки, рідше звуків [Р], [Л], твердих та м'яких, а також фрикативів.

Виявлено, що існує ряд особливостей вимови звуків, а саме: дитина не диференціює вимови звуків; у мові дитини відмічається нестійке вживання звуків; дитина замінює звуки на більш простими по артикуляції; дитина змішує звуки у мові. Змішування звуків полягає в наступному: змішування голосних звуків; змішування зімкнених звуків; змішування щілинних звуків; змішування зімкнено-щілинних звуків; змішування різних груп звуків; змішування звуків та звукосполучень.

На відміну від фонематичного порушення, яке проявляється у вигляді заміни або змішування звуків з однієї порушуваних груп фонем, при фонетичному порушенні спостерігаються спотворювання звуків з різних фонетичних груп. Дуже часто при роботі з дошкільниками, які мають фонетико-фонематичне недорозвинення мовлення трапляються випадки коли у дітей відбувається поєднання фонематичного порушення з фонетичними дефектами, такими як: сигматизм, ротацізм, ламбдацізм, гаммацізм,

З метою подолання фонетико-фонематичного недорозвинення мовлення розроблено методики діагностування, обстеження та корекції фонетико-фонематичної сторони мовлення. Завдання та етапи які містяться у логопедичній роботі комплексного підходу з подолання фонетико-фонематичного недорозвинення мовлення передбачають: постановку правильних артикуляційних навичок; розвиток просодичної сторони мовлення; формування чітко розрізнених, протиставлених звуків; формування фонематичного сприймання, навичок аналізу та синтезу звукового складу слова. В ході дослідження виявлено, що корекція фонетичної сторони мовлення здійснюється у чотири послідовних етапів: 1) підготовка дітей до постановки звука; 2) постановка звуків; 3) автоматизація та диференціація звука; 4) повна автоматизації сформованої навички та введення її в зв'язне мовлення. Корекція фонематичного сприймання

проводиться у чотири етапи в такій послідовності: формування фонематичного сприймання; формування уявлення про фонему як артикулему, звук мовлення та букву; формування уявлення про фонему як складову слова мовлення; формування усвідомленого контролю та точності сприймання і відтворення фонем у процесі спілкування. В корекційній роботі щодо фонетико-фонематичного недорозвинення мовлення використовують сучасні методи: комп'ютерна логопедична програма «Ігри для Тигри»; програма для запуску мовлення дітей дошкільного віку від студії «Логопедійка»; програма «Word»; програмно-методична система «Вчимося читати» для корекції фонематичної сторони мовлення та ін.

2. З метою виявлення у дітей дошкільного віку особливості порушення фонематичного сприймання та порушення фонетичною сторони мовлення, було скомбіновано традиційну методику діагностики за Л. А. Лопатиною та за Ю. В. Рібцун. Методика включала в себе діагностику порушень фонетичної сторони мовлення, яка складалась у шість етапів: 1) повторення слів за логопедом, тобто відображена вимова звуків; 2) називання предметних малюнків; 3) обстеження звука ізольовано; 4) обстеження вимови звука у складах; 5) обстеження звука у словах; 6) обстеження звука у реченнях. Також методика передбачала діагностику порушень фонематичного сприймання, який мав наступні етапи: 1) визначення заданого звука серед ряду інших звуків; 2) визначення складу із заданим звуком серед ряду складів; 3) визначення слова із заданим звуком серед ряду слів; 4) показ предметних картинок за вказівкою логопеда; 5) повторення рядів з двох-трьох складів (відтворення).

У результаті діагностування у дошкільників порушення фонетичної сторони мовлення внаслідок порушення фонематичного сприймання встановлено: порушення фонетичної сторони мовлення у дітей мало низький рівень – 2 дитини; середній рівень – 5 дітей; достатній рівень – 3 дитини і 0 дітей мали високій рівень. У діагностиці фонематичного сприймання також виявилось, що низький рівень порушення мали – 2 дитини; середній рівень

мали – 4 дитини; достатній рівень – 3 дитини і високий рівень мала – 1 дитина. Отримані дані свідчать про необхідність проведення корекційної роботи шляхом розробки і впровадження ефективної методико-корекційної програми щодо подолання порушень фонетичної та фонематичної сторони мовлення. В цьому аспекті перспективним вважаємо використання методів арт-терапії.

3. Поглиблений аналіз сучасної логопедичної практики використання методів арт-терапії у корекційній роботі з дітьми з мовленнєвими та психологічними порушеннями дозволив виявити значну кількість арт-терапевтичних методів і технологій: сміхотерапія; анімаційна терапія; казкотерапія (лого-казка, фонетичні казки); ігрова терапія; кінезіо-терапія; відео-терапія; музико-терапія; ізотерапія; імаготерапія; кольоро-терапія; пісочна терапія; пластиліно-терапія; фото-терапія; глино-терапія; бібліо-терапія; маско-терапія; арома-терапія.

4. Експериментальна програма корекційної роботи з дошкільниками з фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення поєднувала традиційні, ігрові методи корекційної роботи та засоби арт-терапії: пісочна терапія, ізотерапія, маско-терапія, кольоротерапія, ігро-терапія та театральна терапія. Результати контрольного етапу експерименту дозволяють зазначити, що засоби арт-терапії значно підвищують ефективність корекційної роботи з дошкільниками з порушеннями фонематичного сприймання та фонетичного мовлення.